

Terezín pod lupou

Zajímavá témata z historie a současnosti Terezína
a jejich přiblížení veřejnosti

Karolína Večerková, Adam Lustig, Kryštof Kadlčík, Tomáš Majer, Jakub Fojtík,
Marek Pokorný, Matyáš Prokopius, Maruška Pávová, Matyáš Toušek, Anežka
Kasalová, Viktor Komárek, Oliver Hajný, Matyáš Bureš, Amos Didunyk

Vedoucí práce: Mgr. František Tichý, Matouš Bičák

Poděkování

Především děkujeme Františkovi Tichému za odborné vedení a pomoc při práci. Dále děkujeme panu Tomanu Brodovi za předání jeho vzpomínek. Děkujeme také panu Liboru Beránkovi za dobré podmínky při bádání. Děkujeme Památníku Terezín za vstřícnost a ochotu. Děkujeme místní základní škole za pomoc při tvorbě hry. V neposlední řadě děkujeme Matoušovi Bičákovi za pomoc při režii a natáčení filmu.

Abstrakt

Tato expediční práce je věnovaná několika tématům týkajícím se města Terezína, zejména jeho podobě za německé okupace. Skupina se zabývala především tvorbou hry, která má náhodného návštěvníka provést městem a ukázat mu ho z pohledu dítěte z terezínského ghetta. Vedle pracovních listů k této hře práce rovněž obsahuje články o různých tématech z terezínského ghetta (například stravování, ubytování, práci atd.) a dokumentaci několika tehdy obývaných podkroví. Poslední část práce je biologická a věnuje se výskytu ptáků, plazů a obojživelníků uvnitř města a v jeho okolí.

Klíčová slova: Terezín, ghetto, Žid, okupace, Toman Brod

Amos Didunyk, 19 let

Abstract

This paper focuses on a few topics which are connected to the Terezín ghetto. The most significant part of this work consist of working sheets for a game that the authors have created. This game's aim is to guide a group of random visitors through the town of Terezín and show it from a ghetto teenager's point of view. This work also contains short articles devoted to certain topics related to the life in Terezin ghetto (such as food, work or culture) as well as documentation of a few lofts (the area in the house right beneath the roof), which were inhabited by ghetto prisoners. Last part of this work is biological. It focuses on the habitation of certain species of birds, reptiles and amphibians in and around the city.

Key words: Terezín, ghetto, Jew, occupation, Toman Brod

Amos Didunyk, 19 let

Obsah

Úvod	8
Cíle	8
Postup práce	8
Obecné informace o terezínském ghettu	9
Protizidovská opatření v protektorátu Čechy a Morava	9
Práce obyvatel v ghettu	9
Pohyb vězňů v ghettu	10
Chlapecké domovy	10
Dívčí domovy	11
Sport	11
Organizace ghetta	11
Bezpečnost (Ghettowache, četníci, jednotky SS)	12
Prohřešky a tresty	12
Stravování	13
Bydlení	13
Kulturní život	14
Nemoci a parazité	14
Nemocnice, hasiči a požáry	15
Nemocnice	15
Umírání a smrt	16
Transporty z Terezína	17
Konec války v Terezíně	18
Hra pro návštěvníky Terezína – Terezín blíže	19
Cíle	19
Postup práce	19
Přípravný týden	19
Práce v terénu	19
Týden zpracovávání	19
Představení hry	19
Dívčí pracovní listy	20
Chlapecké pracovní listy	20
<i>Reportáž</i>	21
Ověřování pracovních listů a závěr jejich tvorby	21
Průzkum podkroví (půd), obývaných v době ghetta	21
Žižkova ulice 158	21
Vrchlabské kasárny	22
Budova pošty (náměstí ČSA 178)	22
Zmrzlinář (Komenského 151)	22
Komenského 223	22
Podkroví domu Q306 (podle starého značení)	23
Dům pana Smutného	23
Podkroví domova Kamarád (Boženy Němcové 112)	23
Biologický průzkum	24
Úvod	24
Cíle	24
Metodika	24
Výsledky	25
Závěr	31
Měření radiace	33
Úvod	33
Cíle	33
Metodika	33
Výsledky	33
Závěr	33
Použitá literatura	34

Úvod

Pevnostní město Terezín nechal vybudovat v roce 1780 Josef II. Za druhé světové války bylo nacistickým vedením přebudováno na židovské ghetto. To, že se zde židé měli jen dočasně shromáždit před svojí konečnou cestou do vyhlazovacích táborů, věděl jen málokdo.

Na letošní expedici jsme se věnovali netradičnímu tématu a to výzkumu v Terezíně, ve kterém bylo za druhé světové války zřízeno ghetto. Zaměřili jsme se na historický a biologický průzkum. Skupinu tvořilo 13 lidí, z čehož byli hlavně chlapci z primy a sekundy, takže zde bylo hodně lidí, pro které to byla první expedice.

Oliver Hajný & Matyáš Toušek, 12 let

Cíle

Při naší práci jsme se zaměřovali hlavně na historický průzkum. Snažili jsme se dostávat na půdy místních obyvatel a hledat nějaké pozůstatky z doby ghetta.

Naším cílem bylo:

- Vytvořit krátký dokumentární film, který má seznámit návštěvníky s životem v terezínském ghettu za druhé světové války.
- Udělat hru pro zájemce nebo návštěvníky formou pracovních listů, ve které též představíme život v Terezíně.
- Udělat knížku fotek „včera a dnes“ různých míst v Terezíně.
- Z biologického hlediska udělat ornitologický a batrachologický průzkum.
- Změřit radiaci na různých místech v Terezíně a napsat o tom zprávu v rámci japonského projektu Safecast.
- Naučit studenty zacházet s filmovou technikou, s přístrojem na měření radiace a stativovým dalekohledem nebo získávat informace z literatury.

Oliver Hajný & Matyáš Toušek, 12 let

Postup práce

V přípravném týdnu se naše skupina rozdělila do pěti podskupin, z nichž každá se věnovala svému tématu. První a druhá podskupina se věnovaly tvorbě pracovních listů pro dívčí a chlapeckou verzi hry. Třetí podskupina si vzala za úkol vytvořit krátký film, který měl přiblížit život chlapce v terezínském ghettu. Tato skupina také tvořila knížku fotografií Terezín včera a dnes, jejímž obsahem je srovnání dobových fotografií a současnosti. Poslední podskupina se věnovala biologickému průzkumu. Zjišťovala, jací v Terezíně žijí ptáci a obojživelníci. Mimo to tato podskupina měřila radiační záření ve městě.

Marek Pokorný, 13 let

Obecné informace o terezínském ghettu

V přípravném týdnu před expedicí jsme si rozdělili témata týkající se Terezína (například chlapecké domovy, jídlo v Terezíně atd.) a každý se stal na své téma odborník. Čerpali jsme z textů, které se týkají Terezína nebo byly v tomto ghettu napsány (dětské časopisy a básničky) a z rozhovorů s pamětníky a místními. Nakonec jsme každý napsali o svém tématu krátkou zprávu.

Viktor Komárek, 12 let

Protižidovská opatření v protektorátu Čechy a Morava

První protižidovská opatření byla schválena 4. července roku 1939 a velmi omezila i řadu rodin, které měly pouze židovské předky, ale samy víru nevyznávaly. Rodiny byly nuceny odevzdat veškerý majetek Říšskému sdružení Židů a jejich děti směly chodit jen do židovských škol, což vedlo k odříznutí dětí od společnosti, do které dříve patřily.

Veškeré židovské obyvatelstvo bylo vyloučeno ze společnosti. Nesměli vykonávat zaměstnání jako soudnictví, notářství, či být advokáty, členy zastupitelských sborů nebo školství. Také nesměli být profesionálními herci, umělci a redaktory. Nesměli navštěvovat restaurace a hospody, pokud to nebyly objekty určené přímo pro židy. To samé platilo i pro koupaliště a lázně. V nemocnicích, chorobincích a sanatoriích byl vyhrazen prostor jen pro lidi s židovským vyznáním.

Židé měli dokonce omezený přístup do obchodů, kam směli jen vyhrazené denní hodiny. Z počátku to bylo 11:00-13:00 hodin a 15:00-16:30 hodin, později jen 15:00-17:00 hodin. Na úřady či do banky směli jen od 8 do 9 hodin ráno a do parků, městského centra a na nábřeží nesměli vůbec.

Směli používat pouze poslední vůz tramvajové dopravy a jen nejnižší třídu železničních vozů s výjimkou rychlíků, které nesměli používat vůbec. V celém protektorátu také bylo Židům zakázáno telefonovat a měli omezené poštovní služby.

Od šesti let byl každý občan židovského vyznání povinen nosit židovskou hvězdu, a to na levé hrudi, pevně přišitou na každé vrstvě oblečení.

Karolína Večerková 13 let

Práce obyvatel v ghettu

V táborech byly všechny věkové kategorie. Terezín nebyl výjimkou. Děti od šesti do šestnácti let většinou uklízely, ale občas pomáhaly i na zelinářské a ovocnářské zahradě na šancích nebo pomáhaly v truhlárně, která leží v Badhausgasse č. p. 21. Děti měly možnost vypomáhat v zámečnické dílně, továrně na hračky, poště, prádelně, kuchyni i pekárně. Součástí práce dětí bylo i pomáhání s uklidem domova. Každé ráno byly všem přiděleny úkoly na celý den. Nazývaly se rajón. Příklad takového úkolu je vytření chodby či umytí záchodu. Muži od šestnácti do šedesáti let chodili pracovat vždy od rána do večera. Povinně! Pracovali na již zmíněných místech. Ženy od šestnácti do šedesáti let zašívaly a upravovaly nepadnouce nebo roztrhané oblečení. Když nebylo potřeba zašívát, šlo pár žen uklízet na domov.

Anežka Kasalová, 11 let

Pohyb vězňů v ghettu

Vězni v Terezíně, stejně jako v jiných ghettech, měli pohyb velmi omezený. Ženy a muži se nesměli v domovech navštěvovat. Nesměli chodit po trávnících ani chodnících, proto museli po silnici. Měli také zakázáno pohybovat se okolo budovy táborové komandatury a ubytoven SS. Zakázána byla i jiná místa. Např.: Brunnepark, Marktplatz.

Anežka Kasalová, 11 let

Chlapecké domovy

Na chlapeckých domovech byli (jak už je jasné z názvu) chlapci, a to od 8 do 15 let. Jinak tyto domovy se nazývaly heimy. Od 15 a výš byli vězni na mužských nebo učňovských domovech (tudíž už ne na heimech).

V jedné budově se nacházelo více domovů. Vždy v jedné místnosti byl heim po 30 až 40 chlapcích. Tyto domovy byly také očíslovány a chlapci samy dávali jednotlivým jména (ŠKID, Nešarim). Nejznámější je asi republika ŠKID, neboli domov číslo 1, na kterém také vycházel časopis Vedem. Chlapci zde měli i svoji samosprávu (ze svých členů na svém domově).

Když vznikaly republiky a samosprávy, museli si na domově udělat také pořádek. Proto měl každý domov asi takový denní rozvrh:

6:45 budíček

7:15-8:45 osobní pořádek, pořádek na domově, snídání

8:45-9:00 ranní apel, čistota

9:00-12:00 dopolední program

12:00-13:00 oběd

13:00-14:00 polední klid

14:00-14:30 odpolední apel, prohlídka čistoty

14:30-17:00 zaměstnání

17:00-18:00 večeře

18:00- 20:00 volno

20:00- 22:00 večerní program

22:00 noční klid

Dopolední program vypadal tak, že se tajně na půdě učili.

Ke snídání byla černá teplá voda a to, co jste si nechali od večeře.

K obědu byly většinou brambory s trochou řídké omáčky.

K večeři měli trochu chleba (nějaký si museli nechat na ráno) a kousek náhražky salámu nebo margarínu.

Viktor Komárek, 12 let

Dívčí domovy

České dívky bydlely na domově L410. Na tomto domově bylo kolem 330 dívek, které byly rozděleny na pokoje. V každém pokoji bydlelo 20-30 dívek. Tyto dívky spaly na dvojpátrových, dokonce i trojpátrových kavalcích. Děvčata z prvního, druhého, (desátého), jedenáctého a dvanáctého pokoje měla pracovat na zahradách. Děvčatům ze třetího pokoje bylo přiděleno šití. Děvčata z pokojů 8 a 9 měla pracovat v pletací dílně. V pokoji deset měla bydlet hlavně děvčata, která byla těžce vychovatelná.

Marie Pávová, 12 let

Sport

Když jsem hledal, kde byla v Terezíně hlavní místa, kde se sportovalo, tak jsem zjistil, že se sport prováděl na dvou místech. První místo byla Bašta (jižní vrch), kde se hrála nejčastěji dětská liga (fotbal). Také se na tomto hřišti konala atletická odpoledne, která se skládala především z běhu na 800 metrů, sprintu na 60 metrů a volejbalu. Jednotlivé domovy soutěžily obvykle proti sobě. Druhým sportovištěm byly Drážďanské kasárny, kde se hrála liga dospělých. Tato liga se hrála každou neděli a většina hráčů měla díky svému místu v týmu v ghettu nějaké výhody (například dostávali o trochu více jídla).

Marek Pokorný, 13 let

Organizace ghetta

Ghetto Terezín bylo zbudováno ze tří hlavních důvodů. První důvod byl tranzitní. To znamená, že zde byla přestupná stanice vlaku směřujícímu na východ. Druhý účel byl účel „skladovat“ zde staré lidi z celé Říše. V roce 1942 byl počet starých lidí 45-50% obyvatel. Třetí důvod byla propaganda, tedy Terezín měl sloužit jako vzorové ghetto pro všechna ostatní. Také sloužil jako mylný důkaz nacistů, že žádné vyhlazovací tábory nejsou a že si zde židé žijí skvěle. V roce 1944 se zde dokonce natočil propagandistický film.

Ghetto měl na starost jeden z nacistických vůdců. Ten zodpovídal za celkový chod ghetta a plnil nařízení Říše. Za celou dobu fungování ghetta se zde vystřídali celkem 3 velitelé, konkrétně Siegfried Siegel, Anton Burger a Kurt Rahm. Pod ním fungovala takzvaná židovská samospráva. Ta se sice musela zodpovídat vrchnímu veliteli, ale o hodně věcech mohla rozhodovat sama.

Již od roku 1941 zvolila jako svou preferenci děti a mládež, do které investovala nejméně svých fyzických i finančních sil. Toto rozhodnutí bylo osudové pro staré či práce neschopné vězně. Pro samosprávu byli nepoužitelní a peníze na jejich podporu se tak neuvolnily. Mimo to Rada Starších, jak se oficiálně nazývala, rozhodovala o složení transportů, hospodaření s jídlem a financemi, o zdravotnictví, místní správě a práci. Samospráva byla postavena před těžký úkol a situaci ztěžovalo i to, že v ghettu nebyli pouze čeští židé. Táborem prošli Němci, Poláci, Slováci a v pozdějších dobách i Maďaři. Svůj úkol, když přihlídneme na tehdejší podmínky, zvládla samospráva skvěle a i díky ní si nyní můžeme číst časopisy či básně tamních dětí.

Kryštof Kadlčík, 14 let

Bezpečnost (Ghettowache, četníci, jednotky SS)

Mým prvním tématem, které jsem zpracovával, byla obecně bezpečnost v Terezíně. Tím myslím hlavně četníky, ghettowache a jednotky SS, které působily v Terezíně. Nejprve začnu českými četníky. Ti měli za úkol střežit tábor a dohlížet na vězně, kteří přes den pracovali za hranicemi ghetta. Celkem jich v Terezíně strážilo okolo 150. V jejich vedení byl Janeček (německy Janetschek). Ten byl na četníky, ale hlavně na obyvatele ghetta, velmi přísný. Zato samotní četníci byli na české občany, kteří přebývali v Terezíně, milí. To můžeme prokázat například vyprávěním kluků o krádeži brambor. Zde se zmiňuje, že je četníci sice chytili, ale později je na stanici pustili, protože kluci uměli pěkně mluvit česky. Ubohým lidem v Terezíně ale pomáhali i jinak, jak popisuje Toman Brod, pamětník. Pomáhali hlavně v pašerácké praxi – do Terezína dodávali jídlo a cigarety, ven vynášeli dopisy. Tito četníci měli sídlo v bloku GII, bývalém důstojnickém kasinu.

Další složkou, kterou zavedla Židovská Rada Starších, byli tzv. Ghettowache neboli strážci ghetta. Tito strážci se starali hlavně o vnitřní pořádek v samotném Terezíně. Zpočátku se skládali z mladých židovských mužů, ale nacistické vedení mělo obavy z jejich existence, i když nebyli ozbrojeni, a proto nařídili v červnu roku 1943 jejich rozpuštění a zařazení do nejbližšího transportu. Později byla Ghettowache obnovena v počtu 100 mužů starších 45 let. V domě, ve kterém sídlili, se konala některá kulturní představení. Navíc dnes budova slouží jako Kulturní dům. Ale Ghettowache nepatřili zrovna k těm, kteří by měli velkou autoritu. Děti je ve svých textech z časopisů zesměšňovali. To můžeme vidět například ve článkách: O Ghettouších nebo Parademarš Ghettowache v Drážďanech. V tomto textu autor popisuje, jak hrdí členové Ghettowache v průvodu kráčeli ulicemi a obyvatelé se jim smáli. Další ukázkou jejich malé autority je jeden výrok označený časopisem Vedem za výrok týdne: „Ghettowache? Tomu dá každý facku a uteče.“ Možná trochu neprávem byli tito mladí muži terčem vtipů a narážek obyvatel Terezína.

Poslední bezpečnostní složkou působící v Terezíně byly jednotky SS. Ty sídlily na jednom rohu Terezínského náměstí v budově DIV. Zde byla komandatura SS (jejich velitelství), ale většinu času trávily v budově GIV. Dolů do budovy chodily na jídlo, v horním patře byly byty pro samotné SS a jejich rodiny. Židům nebyl do této části města vstup povolen. Dnes slouží budova v Terezíně jako Parkhotel.

Adam Lustig, 13 let

Prohřešky a tresty

V terezínském ghettu bylo mnoho různých trestů, které byly seřazeny ve škále od tak bizarních jako, že dotyčný nemohl před šestou hodinou za matkou, po vážné do takové míry, že situace, do které trest lidí dostal, mohla být až životu nebezpečná. V dětském časopise Rim Rim Rim, který se vydával na domově Nešarim, je zmínka o tom, že se autor článku snažil přilepšit kradením brambor a chytl ho při tom příslušník Ghettowache. Ten ho odvedl na Wachstube, což bylo sídlo Ghettowache. Tam si zavolali vychovatele a jeho matku a ta mu uložila trest, že za ní nemůže zajít před šestou hodinou večerní, a vychovatel ho potrestal tím, že nesměl týden spát na matraci. Potom se ale vyskytují články či zápisy v deníku, kde za podobný případ krádeže dotyčný málem dostal povolání do příštího transportu, což byl bezpochyby nejhorší trest v terezínském ghettu.

V terezínském ghettu byl také soud, který ale řešil jen drobné problémy, těžší provinění byla předávána německým úřadům či komandatuře SS. Podle záznamů měli soudci v ghettu velkou autoritu. Vážné případy mohly být také řešeny vězením v Malé pevnosti či v podzemních kobkách zvaných bunkry, které se stále nacházejí pod bývalou komandaturou SS.

Matyáš Bureš, 12 let

Stravování

V Terezíně bylo několik negativních věcí a jídlo patřilo mezi ně. V celém Terezíně tekla pitná voda, takže s pitím problém nebyl, ale s jídlem to už bylo horší. Byla klasicky snídane, oběd a večeře, žádné svačiny nebyly.

Snídane

Snídane většinou nebyla, když už byla, měli náhražkovou kávu (spíše černou horkou vodu) a někdy byl třeba i nějaký kus koláče nebo koblihy.

Oběd

K obědu byly většinou brambory a pokrmy z nich, ať už s omáčkou nebo omaštěné, z brambor se také dělaly šklubánky, bramborové guláše. Výjimečně měli obyvatelé ghetta kynutý knedlík nebo maso (většinou koňské). Každý den také byla polévka buď hrachová, nebo čočková.

Večeře

K večeři byly často zbytky od oběda a také brambory, ale tentokrát suché a nahnilé. Když nebyly brambory, dostávali kousek chleba s kouskem salámu nebo sýra. Dále také byla někdy fazolová konzerva. Každá kasárna měla většinou svoji vlastní kuchyni, kam si vězňi chodili pro jídlo nebo kde si vězňi sami vařili. Jedna s největších a hlavních kuchyní byla v Hannoverských kasárnách. Aby vězňi mohli dostat jídlo, museli mít tzv. menážku, kterou si vyzvedli v Magdeburských kasárnách a která jim platila na týden. Byla to vlastně taková stravenka, kterou když neměli, nedostali jídlo.

Matyáš Toušek, 12 let

Bydlení

Před válkou žilo v Terezíně přibližně 7000 lidí. Když se na podzim 1941 stalo z Terezína židovské ghetto, počet lidí výrazně narostl (za doby ghetta obývali Terezín pouze židé všichni lidé, kteří nebyli židé, byli vystěhováni). Nejvyšší počet obyvatel (za ghetta) se pohyboval okolo 60 000. Bydlelo se v kasárnách na půdách a v normálních bytech. V jedné místnosti, kde by dnes žili 3-4 lidé, byl zhruba desetinásobek (30-40).

L417 - Chlapecké domovy od 10 do 15 let (Vydávány časopisy: Vedem, Rim Rim Rim, Domov a další).

L410 - Dívčí domovy od 8 do 16 let (časopis: Bonaco).

L414 - Ze začátku zde byla SS-komandatura, později sloužilo pro ubytování německých židů.

L318 - Domov pro malé děti a mládež raného školního věku, byla zde jakási školka a prostor na divadlo.

L311 - Domov pro staré vězně, byla tady také pomocná malá nemocnice, na půdě byla modlitebna.

Blok G VI - Matky s kojenci do tří let, na konci války celý blok vyhořel.

Blok T III - Dětské domovy a domovy učňovské mládeže.

Podmokelská kasárna - Z počátku ubikace vězňů a šlojzka.

Drážďanská kasárna – Zde bydlely ženy (z počátku i s dětmi), ve sklepe zřízeno vězení.

Vrchlabská kasárna – Vojenská nemocnice (byla zde i před válkou).

Kasárna Kavalír – Staří a choromyslní vězňi.

Magdeburská kasárna – Rada Starších a židovská samospráva.

Hamburská kasárna – Převážně zde sídlily ženy, později místo pro vězně z Nizozemska,

šlojzka, zde museli zhruba 3 dny pobývat ti, kteří se dostali do transportu.
Myslivecká kasárna – Sloužila k ubytování starých vězňů.
Sudetská kasárna – Zde bydleli muži, v červenci 1943 byl celý objekt vyklizen.
Hannoverská kasárna – Ubytovaní muži a byla zde jedna z větších kuchyní.

Matyáš Toušek, 12 let

Kulturní život

Kultura v Terezíně za 2. světové války byla velice bohatá, protože ji komandatura SS nepovažovala za hrozbu. Opak byl ale pravdou, protože vězňům dodávala naději a posilovala sebevědomí. V Terezíně bylo vězněno i spoustu profesionálních umělců, nejznámější z nich jsou Adolf Aussenberg, Otto Ungara, Leo Hass, Bedřich Fritta, Norbert Troller, Ferdinand Bloch, Josef Spier, Gideon Klein, Pavel Hass, Karel Reiner, Josef Lustig, František Kowanitz, Karel Švenk, Petr Kien, Viktor Ulman a bylo jich ještě o mnoho více. Každý se věnoval nějakému oboru:

Malířství - Malíři směli malovat pouze obrázky ghetta jako veselého a hezkého místa, ale v Magdeburských kasárnách vznikla kreslárna Technické kanceláře, kde se tajně malovaly i jiné malby a kresby. V roce 1944 díla objevila komandatura SS a umělci byli i s jejich rodinami zatčeni a deportováni do policejní věznice gestapa v Malé pevnosti. Přežili jen tři z nich: Leo Hass, Norbert Troller a syn Bedřicha Fritty.

Divadlo - Z počátku se divadla hrála jenom tajně na půdě bez kulis, ale po čase se zavedly tzv. kamarádkové večery, kde se pořádaly různé koncerty nebo divadla atd. Hrály se hlavně české kabarety a revue.

Literatura - Skoro na každém domově (heimu) vycházel jeden nebo více časopisů. Dokonce ale existovalo i pár soukromých „knihovniček“ (L216, Q609, Drážďanská knihovna), které se později spojily v jednu velkou veřejnou knihovnu v L216.

Nemoci a parazité

Lidé v Terezíně měli špatný zdravotní stav hlavně kvůli nízké kvalitě stravování, která oslabovala imunitní systém. Dopomáhala tomu také špatná hygiena. To podnítilo/způsobilo šíření epidemií. A nemoci se brzy rozšířily do celého města, mezi dospělé, děti i četníky a policisty. Mezi obyvateli Terezína byla známa jistá nemoc terezínka, což byl průjem způsobený přehnanou konzumací vody. Když nebylo jídlo, muselo se to „dohnat“ vodou.

Mnoho nemocí, které se v Terezíně objevily, bylo infekčních. Nejčastější infekční nemocí byla spála, na kterou se v Terezíně umíralo nejčastěji, a pokud ji poškozený přežil, byl ve většině případů postižen jinými zdravotními problémy typu dlouhodobé průjmy apod. Stejně nebezpečná, možná nebezpečnější, choroba byl střevní katar. Další v Terezíně hojně rozšířenou nemocí byl skvrnitý a břišní tyfus. Tyfus způsoboval nepříjemnou vyrážku a často na něj nemocný umřel. Tato nemoc byla přenášena hlavně vešmi, blechami a štěnicemi, kdy se krev nemocného dostala do krve zdravého člověka. Zápal plic se v Terezíně také objevoval poměrně často. Ten se však na rozdíl od tyfu šířil vzduchem. Dále se zde nacházely klasické vyrážkové nemoci, jako jsou spalničky a neštovice. Úplavice také postihovala obyvatele terezínského ghetta. Lidé dokonce někdy onemocněli encefalitidou, kvůli které se objevovaly záchvaty tetanie, což jsou náhlé křeče na jakýchkoli místech po těle. Tetanie se však neobjevovala jen jako příznak encefalitidy. Také se zde jednu dobu objevovala tuberkulóza, která se u nás jinak moc často nevyskytovala. Lidé trpěli samozřejmě i průjmovými onemocněními, nemocemi zažívacího traktu, problémy dýchacího ústrojí a krevními problémy.

Nejhoršími parazity byly štěnice, které nejenže sály krev, ale přenášely i nemoci z krve nakaženého do krve zdravého člověka. Touto nemocí byl třeba tyfus. Samozřejmě štěnice způsobovaly obyvatelům Terezína také nepohodlí svými kousnutími, která jsou bolestivá, a vyvolávají pocit svědění. Dále zde byly blechy, které působily úplně stejně jako již zmíněné štěnice, jen s tím rozdílem, že jsou menší, takže se hůře hledají. Všichni se ve společenstvu terezínského ghetta nacházeli také. Všichni většinou byli spíše jen na obtíž jako ve všech větších komunitách. Dále v Terezíně byly i škrkavky, které obléhaly střešní soustavu vězňů ghetta.

Léčba

Léčba byla velice důležitá, protože bez pomoci, byť malé, mohli obyvatelé ghetta rychle zemřít. Pro léčbu byly uzpůsobeny nemocnice zřízené židovskými dobrovolníky (viz kapitola o nemocnicích). Samozřejmě ještě neexistovala antibiotika, takže o to byla léčba obtížnější. Léčba byla prováděna nejčastěji formou odběru krve zdravého člověka a jejího vstříknutí do krevního oběhu nakaženého. To znamená, že se krev (samozřejmě stejné krevní skupiny) zdravého člověka dostala do oběhu nemocného. U chorob šířících se vzduchem se musel pacient uzavřít do karantény, aby nenakazil ostatní. U mnoha nemocí se prostě nedalo dělat vůbec nic.

Parazité se vyháněli z povlečení a matrací Vetoxem ve speciálních továrnách nebo vodní párou či jinými dostupnými dezinfekčními prostředky.

Ne vždy se léčení podařilo a pacient umřel i na lůžku v nemocnici. V Terezíně panovaly pro léčení těžké podmínky, ale i tak byly v porovnání s ostatními ghetty a vyhlazovacími tábory skvělé.

Jakub Fojtík, 14 let

Nemocnice, hasiči a požáry

Nemocnice

Postupně bylo pak vybudováno více nemocnic a zdravotnických zařízení, která alespoň umožňovala poskytnutí základní péče o nemocné. Pak vznikla specializovaná oddělení například ve velkých kasárnách a mládežnických domovech, kde se zřizovaly ambulance a marodky. Asi nejnámější nemocnice, Stará vojenská nemocnice, vznikla v letech 1782-83. Sloužila jako zdravotní zázemí pevnosti. Během existence ghetta zde pracovali židovští lékaři za nepříznivých podmínek. Nejtragičtější část celého komplexu byl kavalír 8, jelikož zde byli ubytováni staří a duševně postižení Židé a podmínky pro ně nebyly dobré, spíše je zde nechávali dožít. Jedno z oddělení nemocnice bylo infekční, to bylo slušně vybavené, každý pacient měl své lůžko. Další nemocnice se nacházela v Malé pevnosti, tady však nebyla vůbec dobře vybavená. Bohužel, nebyla antibiotika a penicilin, takže bylo těžké léčit infekční choroby.

Požáry

Hasičská stanice stojí mezi Jízdárnou a Magdeburskými kasárnami, ale byla jen jedna. Proto také požáry v Terezíně byly celkem častá věc. V roce 1943 bylo zaznamenáno:

- 1 uhašení velkého požáru
- 9 uhašení požárů elektrického vedení
- 1 uhašení požáru transformátoru
- 29 požárů ve světnici

14 požárů komínů
330 spálení infikovaných matrací
88 požárů uhelných skladů
81 požárů smetišť

Celkem bylo zaznamenáno 534 požárů.
Velkým požárem byl velký požár ve Vrchlabských kasárnách

Tomáš Majer, 13 let

Umírání a smrt

Ve městě Terezín žilo před okupací přibližně 7000 obyvatel. Po jeho přeměně v ghetto v roce 1942 zde počet obyvatel narostl na průměrných 40 000. Velká koncentrace lidí na malé ploše spolu s nízkou kvalitou a množstvím jídla způsobila prudký nárůst počtu úmrtí. Vysoká úmrtnost byla dána také tím, že terezínské ghetto bylo nacisty od začátku prohlášeno za tzv. starobní ghetto. Měli sem být deportováni zejména staří lidé na dožití. To sloužilo však pouze jako alibi nacistům, kteří do Terezína deportovali židy všeho věku, velké množství transportů na východ tvořili jen staří židé. Úmrtnost byla tedy v Terezíně velmi vysoká, jako nejhorší se uvádí rok 1942, kdy umíralo v průměru 127 lidí denně¹. Nacisté tehdy vypravili 9 transportů starých vězňů.

Na počátku ghetta se mrtví ukládali do ústřední márnice, odkud se vozili pohřbit do prostoru Bohušovické kotliny. S jejich přibývajícím počtem bylo v září 1942 vybudováno krematorium. Zde byly mrtvoly spalovány a popel ukládán nejprve do dřevěných, později do papírových uren. Tyto urny byly ukládány do kolumbária naproti krematoriu, odkud je v listopadu 1944 nacisté v rámci odstraňování důkazů o vysoké úmrtnosti v ghettu odvezli. 22 000 uren bylo vysypáno do Ohře a 3000 bylo zakopáno u litoměřického tábora.

Mnohému z vás prolétne hlavou otázka: Co je to kremace a jak asi vypadá krematorium? Chci vám tedy nejprve něco říci o kremaci.

Z moderního stanoviska je kremace neboli spálení v každém ohledu hygieničtější. "Proč?" otázka se leckterý z vás. V hrobě se maso rozkládá a během deseti let úplně zmizí a zbude jenom kostra. Při kremaci se však maso během několika minut se spálí.

Nejzajímavější částí krematoria je pec, která se vytopí na 800 až 1200°C. Nejnovější a vůbec nejlepší vytápěcí zařízení je topení naftou. K vytopení jedné pece se spotřebuje šest až devět litrů nafty. Aby se teplota v peci nezvětšovala či aby nepřestupovala 1200 °C, je v peci deset dýsnů, tj. vztlačovačů vzduchu, které vtlačují do pece studený vzduch. Klesá-li pak teplota pod 800 °C, uzavře se přívod vzduchu, čímž opět teplota stoupne. Pec je vyšamotována 10 cm silným šamotem.

Úryvek z terezínského časopisu Vedem. Blesk (Zdeněk Taussig):

"Postup při kremaci je tento: Mrtvola se nejprve dá na těžký železný vůz, který je umístěn vzadu na vyvýšené podlaze, a pak se všoupne zadními dveřmi do pece. Zde se vozy samočinně zbaví přítěže a za několik vteřin se vrátí.

Jak je známo, skládá se tělo ze 75 % vody, a přijde-li proto do velkého žáru, počne se voda v těle vařit, čímž se mrtvola pohybuje. Spálí-li se již celé maso a kosti napolovic a zbude menší hromádka, sešoupne ji zřízenec pohrabáčem asi čtyři metry dlouhým na střední oddíl pece, kde se kosti spalují dál. Nahoru se pak dá nová mrtvola, a tak se pálí dvě najednou. Jsou-li kosti již dostatečně spáleny, sešoupne je opět zřízenec na dolní oddíl, který se zve rošt. Pod roštem nalézá se pekáč, do kterého se zbytky vysypou a pak dají vychladnout. Mrtvola se pálí asi 25 až 40 minut. Je zajímavé, že kremace ženy trvá

---

¹ Terezínské ghetto; Ludmila Chládková (2005, Pardubice)

pouze poloviční dobu než u muže.

Jistě vás také bude zajímat, jak se mrtvoly pálí zde, v terezínském krematoriu, a jaké je jeho zařízení. I to vám mohu říci. Zde v Terezíně bylo vybudováno krematorium před půl rokem. Je to tedy nejmladší krematorium v protektorátě. Co se týče spalování, spalují se mrtvoly, které zemřely infekčními nemocemi nebo které byly zavraždeny, i s rakvemi. Popel pak se dává do papírové urny o rozměrech 22 x 18, které se ukládají v „urnovém háji“ v bývalém pivovaru. O tom vám však povím příště.“

Celkem zemřelo za dobu trvání terezínského ghetta více než 30 000 osob². Na konci války sem byli sváženi židé z ostatních koncentračních táborů, což mělo za následek vypuknutí epidemie skvrnitého tyfu. I když už válka skončila, tato epidemie si vyžádala životy dalších 1566 osob, mezi nimiž byl i zdravotnický personál.

Amos Didunyk, 19 let

Transporty z Terezína

Židé se odváželi (deportovali) do: Osvětimi, Rigy (koncentrační tábor v Pobaltí) a především do východního Polska. Cílovými stanicemi byly zpočátku Izbica, Malýn, Trostinec, Sobibor, Majdanek a Tribice, což byly koncentrační tábory a ghetta. První transport vyjel z Terezína v lednu roku 1942. V tomto roce byly deportovány tisíce osob do Rigy. Nejvíce lidí bylo deportováno do Osvětimi (cca 48 000 lidí).

Transport

Slovo transport symbolizuje osudy lidí, kteří se dostali do obudného soukolí tzv. konečného řešení židovské otázky. Od roku 1942 měly všechny transporty směr Osvětim–Birkenau.

Jak jste se dověděli, že jste zařazeni do transportu:

1. V Habsburských kasárnách byl seznam, kde byla napsaná transportní čísla, a když bylo na seznamu vaše číslo, byl jste zařazen do transportu.
2. Přišel k vám posel, který hlásal čísla, která jsou zařazena do transportu, a když přečetl vaše číslo, byl jste v transportu.
3. Udělal jste něco velmi špatného a za trest jste byl zařazen do transportu.

---

² Terezínské ghetto; Ludmila Chládková (2005, Pardubice)

Co jste měli dělat poté, co jste byli do transportu zařazeni

Měli jste si zabalit některé věci, které by se vám mohly hodit. Poté jste se měli dostavit na určené místo, kde byl vlak, který vás odveze. Místo bylo vždy napsáno na nástěnce v Habsburských kasárnách nebo vám řekli, kam se máte dostavit. Měli jste určitou dobu se na místo dostat, a pokud jste se na dané místo nedostavili, začalo vás hledat Ghattowache. Na odvoz Židů do transportu (na deportaci) byly určeny vlaky, do kterých se vešly až tisíce lidí.

Matyáš Prokopius, 12 let

Konec války v Terezíně

Týden po natočení propagandistického filmu v Terezíně (1944) proběhla obrovská vlna transportů z Terezína, která měla přinejmenším 2 důvody: prvním se stal rozkaz říšského zástupce Himmlera, který transporty odůvodnil potenciálním povstáním či vzpourou v ghettu. Druhý důvod byla inspekce Červeného kříže a nacisté se báli, aby přelidnění tábora nebylo důkazem o hrůzách Terezína. Celkově se tedy od 28. září do 28. října 1944 vypravilo více než 18 000 lidí včetně židovské samosprávy.

V táboře zůstalo „pouze“ 11 000 lidí, kteří začínali mít obavy, že se tábor zruší a oni budou postříleni. Úbytek pracovních sil vyžadoval práci žen a dětí. Pro samosprávu to byl také velký šok a úplně obnovila činnost až v prosinci. Obavy z likvidace ghetta a postřílení jeho obyvatel se vytratily spolu s příjezdem transportů ze Slovenska a povolením smíšeného manželství (árijec+Žid). V roce 1945, konkrétně 15. ledna, proběhlo vyjednávání se Švýcarskem a následoval transport části obyvatel. Nikdo si v té chvíli nemyslel, že je cílová stanice opravdu Švýcarsko. O tom, že sem transport opravdu dorazil, se dozvěděli až později z ilegálně poslouchaného rádia.

Ve stejné době přijely do Terezína další transporty z Maďarska, přibližně 1100 zajatců, kteří se věnovali opevňovacím pracím u Vídně. Konec války byl stále patrnější i v Terezíně. Válka pomalu končila, nikoliv však utrpení vězňů. Od 20. dubna 1945 až do osvobození do Terezína přijížděly či přicházely tzv. evakuační transporty z koncentračních táborů vyklizovaných před postupující frontou. K původním 17 500 vězňům, kteří byli v ghettu před příchodem těchto transportů, tak postupně přibýlo více než 15 000 dalších. Všichni byli strašlivě zubožení a vyhladovělí, mnozí umírající, mnozí leželi ve vagónech již mrtví. Většinou se jednalo o židovské vězně z Polska a Maďarska, spolu s nimi však přicházeli židovští i nežidovští vězni z řady dalších zemí. Několik set z nich přicházelo do Terezína podruhé. Byli to ti z vězňů ghetta, kteří odjeli s transporty do Osvětimi a při smutně proslulých selekcích byli vybráni k pracovnímu nasazení a poté pracovali jako novodobí otroci na různých místech v okupované Evropě.

2. května 1945 přijel do města zástupce Červeného kříže Paul Dunant a převzal Terezín pod ochranu. Brzy odjel velitel ghetta Rahm a komandatura již neměla v ghettu žádnou moc. Později začali přijíždět první čeští medikové a snažili se vypořádat s přicházející tyfovou epidemií. Až v pozdních hodinách 8. května 1945 projely městem první jednotky Rudé armády. Ta nesmírně pomohla vyčleněním 5 polních stanic s 53 zdravotníky a dalším zdravotním personálem. 6. až 16. května nemoc kulminovala, a tak vrchní epidemiolog Aaron Vedder z Holandska poručil uzavření terezínských bran. Celkově si tyfová epidemie vyžádala 1500 obětí, z toho 34 doktorů a přibližně 100 životů pomocného personálu. Repatriace trvala až do konce května, někteří ze zajatců odjeli s Američany či Francouzi a zkusili začít nový život tam v jejich domovině.

Kryštof Kadlčík, 14 let

Hra pro návštěvníky Terezína – Terezín blíže

Cíle

- Provést naše vrstevníky nejen po důležitých místech v Terezíně, ale i ukázat jim také zajímavé detaily z dob Terezínského ghetta.
- Použít texty z dětských časopisů.
- Vytvořit hru nezávislou na externí pomoci – hra je „samostatná“.
- Vyzkoušet hru na 6., 7. a 8. třídě základní školy v Terezíně a natočit krátkou reportáž o průběhu hry.

Postup práce

Přípravný týden

Práci jsme začali v Praze pečlivým pročtením odborné literatury a časopisů vytvořených terezínskými dětmi v době ghetta. Udělali jsme si osnovu hry a rozhodli jsme se pro základní a rozšířenou verzi.

Základní verze měla účastníkům představit, kam chodili obyvatelé ghetta na jídlo, kde bydleli nebo jak pracovali.

Rozšířená verze měla doplnit základní verzi o další zajímavá místa, případně o příběhy terezínských vězňů.

V rámci přípravného týdne jsme také do hry vymysleli úkoly, které se nemusely přímo vztahovat k místu, kde se budou plnit.

Práce v terénu

V Terezíně jsme vymýšleli hru z hlediska terénu, délky trasy a vzhledu budov. Vymýšleli jsme úkoly k určitým místům či budovám.

Probíhalo to tak, že jsme přišli k domu, o němž jsme si z literatury předem zjistili jeho minulost, a vymysleli jsme k němu úkol týkající se domu samotného (dochované nápisy, architektonické prvky atd.). Vymysleli jsme také část příběhu hry týkající se daného místa. Během práce v terénu jsme také napsali první verzi hry, kterou jsme poté ozkoušeli s dětmi z místní základní školy (viz *Ověřování pracovních listů*).

Týden zpracovávání

V Praze jsme výsledky z terénu zpracovali. Obě verze hry jsme v počítači a na psacích strojích upravili do cílové podoby. Dále jsme se věnovali tvorbě prezentace k obhajobám a psaní článků do sborníku.

Anežka Kasalová, 11 let

Představení hry

Hra má přiblížit život v terezínském ghettu za 2. světové války a má dvě základní verze – z pohledu chlapce a z pohledu dívky. Hra z pohledu chlapce je dále rozdělena na tři samostatné okruhy, které mohou probíhat paralelně bez toho, aby se jednotlivci či skupiny potkávali, což se hodí zvláště pro školy, kde žáci mohou být ve třech skupinách a ne

v jedné. Verze z pohledu dívky je rozdělena stejně, s tím rozdílem, že má jen dva okruhy. Dále od každé verze existuje dlouhá varianta, kde jsou přidána některá místa, která stojí za to navštívit.

Hra obsahuje mapu s vyznačenými místy, kam by se měli návštěvníci podívat. Hra je dělána formou pracovních listů, na kterých je vždy teoretický a praktický neboli místní úkol. Cílem místních úkolů je zajistit, aby se návštěvníci na dané místo podívali. Většinou je to práce s budovou jako například: Spočítej zamřížovaná okna na čelní stěně kasáren. Teoretický úkol je úkol, který může dotyčný dělat prakticky kdekoli a je to většinou úkol edukativní, tudíž má za úkol návštěvníka něco naučit. Na každém pracovním listu se také nachází kus deníku, který jsme sepsali na základě dobových reálií. Zápis z deníku se vždy odehrává v budově, ke které se daný úkol váže, a je v něm popis fungování budovy v době ghetta. Deník má také oživovací charakter, aby celá hra nebyla jen o úkolech.

Matyáš Bureš, 12 let

Dívčí pracovní listy

Dívčí verze hry má dvě sady pracovních listů ke dvěma různým trasám. Ukazuje Terezín z pohledu židovské dívky žijící za doby ghetta. S její pomocí poznáme tehdejší jídelnu, nemocnici atd. Hra je doplněna průvodním deníkem. Určena je především pro holky, ale může si ji zahrát kdokoli.

Anežka Kasalová, 11 let

Chlapecké pracovní listy

Chlapecká hra se liší pár malými detaily. Asi největší rozdíl je ten, že v chlapecké verzi hry se na začátku ověří znalosti reálií doby druhé světové války a na konci si účastníci ověří znalosti nabyté díky hře. Rozdíl je také v tom, že příběh kluka vás zavede na jiná místa než příběh z dívčí verze hry. Na místech, která jsou stejná v chlapecké i dívčí verzi, jsou většinou rozdílné úkoly, aby si mohl návštěvník projít obě verze a v obou narazil na něco nového.

Matyáš Bureš 12 let

Reportáž

Ze školy jsme kolem 9:30 vyrazili k Hamburským kasárnám, kde jsme si řekli pravidla a rozešli jsme se. Většinu účastníků tvořili žáci ze sedmé třídy, zúčastnili se také zájemci z osmých a devátých tříd. Skupinky žáků většinou do děje hry bez problémů „vplynuly“, ale jedna skupinka hru pořád sabotovala, takže nestihla všechny stanoviště (stihla jen čtyři ze sedmi).

Při plnění úkolů si skupinka rozdělila práci napůl, takže půlka skupiny dělala teoretický úkol a druhá půlka udělala zatím úkol k danému místu. Poté, co žáci úkoly dodělali, si navzájem sdělili jejich průběh a odpovědi na otázky. Žákům se náš program prý velmi líbil, nejvíce je bavilo vžít se do doby ghetta a slézat po mokrému kopci u bašty. Žáci se například dozvěděli, že Brundibár byl zlý flašinetář z terezínské divadelní hry a že Židé se nemohli v ghettu pohybovat všude (např. nesměli na náměstí, do parků a kolem kostela). Žákům se nelíbilo deštivé počasí. Někteří si také přáli, aby bylo více četníků, což jsme nemohli udělat, protože nás na to bylo málo. Když se Oliver Hajný rozhodl udělat rozhovor s žákem z 8. třídy, tak mu ten žák řekl, že by bylo lepší hru zpracovat na méně papírů. Překvapilo nás, že chyb ve hře bylo vcelku málo. Sem tam nějaká chybějící písmenka u odpovědí a u otázek chyběly nějaké obrázky, takže ještě máme co doplňovat.

Marek Pokorný, 13 let

Ověřování pracovních listů a závěr jejich tvorby

Závěrem bych chtěl sdělit, jestli se nám podařilo dosáhnout všech cílů, které jsme si stanovili, a jaké jsou naše výstupy. Všechny cíle, které jsme si uložili, se nám dosáhnout podařilo. Jako jeden z úkolů jsme si stanovili vyzkoušet pracovní verzi hry na místní základní škole, abychom dopilovali chyby, jako je například nesrozumitelnost zadání či příliš těžký úkol. Další cíl programu se základní školou byl natočit krátkou cca 5 minut dlouhou reportáž o tom, jak zkouška hry probíhala. Součástí reportáže je i rozhovor se studentem základní školy, kde se reportér ptá na předem připravené otázky, vytvořené za spolupráce autorů hry a režiséra reportáže.

Je hotová jak základní, tak rozšířená verze hry, kterou si budete moci vytisknout z našeho webu: www.terezinskastafeta/hra. Je také sestříhána krátká reportáž z programu, který jsme připravili pro základní školu v Terezíně. Ten dopadl nad naše očekávání, tedy velice dobře. K dispozici je také upoutávka na hru, která je dostupná na témže odkazu.

Matyáš Bureš, 12 let

Průzkum podkroví (půd), obývaných v době ghetta

Do podkroví jsme se chtěli dostat, protože jsme chtěli zjistit něco o životě lidí z doby ghetta, žijících v těchto domech. Na půdách se nejenom učilo (dětské domovy), ale i se zde z nedostatku místa často bydlelo. Na půdách heimů spali zejména vychovatelé. V některých z našich článků se dozvíte, že jsme našli pozůstatky pokojíčků. To dokazuje, že zde vychovatelé spali i trvale. To, co jsme na podkroví různých domů našli, se dozvíte v článcích, které jsou pod tímto skromným úvodem.

Viktor Komárek, 12 let

Žižkova ulice 158

Protože jsme se chtěli dozvědět více o životě lidí v Terezíně (za doby ghetta), rozhodli jsme se, že se budeme ptát náhodných osob, jestli by nás pustily na svoji půdu, abychom mohli hledat nějaké důkazy o tom, že tam v době protektorátu někdo bydlel. Zazvonili jsme

na spoustu zvonků a jedna starší paní nám řekla, že její otec našel ve sklepě židovskou kresbu, která je nyní bohužel přemalovaná. Tato paní nás pustila na svou půdu. Když jsme po schodech vyšli nahoru, tak jsme viděli jen prach. Po chvíli hledání jsme našli jen římské číslice, které byly umístěny na trámech. Později jsme se dozvěděli, že tato čísla slouží truhlářům a nemají s ghettem nic společného.

Maruška Pávová, 12 let

Vrchlabské kasárny

Do Vrchlabských kasáren jsme chtěli, protože v době protektorátu sloužily jako židovská nemocnice. Do areálu Vrchlabských kasáren jsme se dostali za pomoci pana Prokopa z městského úřadu. Snažili jsme se najít nějaké věci z doby ghetta. Jak hmotné (například staré noviny, jódové tinktury), tak nehmotné (rytina na trámech, obrazy na zdech atd.). Hledali jsme je v pokojích nebo na půdě. Hledání na půdě a v různých pokojích nám zabralo cca 60 minut. Našli jsme krabici plnou krabiček, ve kterých bylo spousta jódových tinktur, Národní listy z Rakouska-Uherska (listy byly z roku 1882). Dále jsme objevili dvě mapy z 80.let 19. století. Pokoje měly ve zdech občas díry, ale jinak byly celkem zachovalé. V jednom pokoji byla dokonce propadlá podlaha. Podlaha půdy byla podložená nosnými trámy, po kterých bylo možné chodit.

Matyáš Prokopius, 12 let

Budova pošty (náměstí ČSA 178)

Na půdu místní pošty nás zavedl pan Smutný, se kterým jsme se dostali do kontaktu již před prací v terénu. Nejvíce nás zajímaly malby ve věži pošty, kvůli kterým nás sem také pan Smutný zavedl. Malby jsou nevýrazné a ne zvláště zachovalé, na několika místech je malba porušena funkčním zařízením věže (např. elektrické vedení, kovový žebřík). Prostor věže tvoří ovšem jen malou část prostoru půdy. Vlastní prostor půdy tvoří cca 10x30 metrů. V době protektorátu zde prý bydleli dospělí vězni, a i přesto, že je krov budovy původní, nenalezli jsme zde žádné známky po jeho tehdejších obyvatelích.

Amos Didunyk, 19 let

Zmrzlinář (Komenského 151)

Když jsme si procházeli město a snažili se dostat na půdy tehdejších domovů, tak jsme zjistili, že tam, kde teď sídlí zmrzlinář, dříve byly domovy. Poté jsme šli na zmrzlinu a tam jsme se po krátké debatě se zmrzlinářem dohodli na prohlídce půdy. Sám zmrzlinář nám říkal, že na půdě není nic zajímavého (což se později potvrdilo). Když jsme se dostali na půdu, tak jsme prohledávali různé trámy a prostor pod střechou. Jediná věc, kterou jsme našli, byl nějaký podpis z roku 1904 (rok byl napsán vedle podpisu).

Marek Pokorný, 13 let

Komenského 223

Zkoumali jsme půdu tohoto domu, který zde byl za doby ghetta. Chtěli jsme najít pozůstatky věcí z ghetta. Dostali jsme se tam přes pana Jiřího Smutného, který je významným skautem a má přístup k některým místním půdám. Půdu jsme prozkoumali, ale bohužel zde nebylo nic kromě jednoho seznamu nábytku (z doby ghetta). Na půdě jsme byli přibližně 10 minut. Půda byla dříve obývána židovskými vězni, to usuzujeme právě z onoho seznamu. Na půdě bylo špatně vidět, byla od pavučin a byl zde odkrytý izolační materiál.

Matyáš Toušek, 12 let

Podkroví domu Q306 (podle starého značení)

Na půdu tohoto objektu nás zavedl náš vrstevník, se kterým jsme se skamarádili na programu pro skautský oddíl, který jsme částečně organizovali. Jde o podkroví, na kterém se měl za doby ghetta údajně psát časopis Hlas půdy. Při vstupu na půdu jsou na bílé špinavé zdi kresby, u kterých jsme nedokázali odhadnout jejich stáří a u kterých si již nikdo ze skupiny nevzpomíná, co znázorňovaly. Samotný prostor půdy je dost velký, neboť jde o dvě spojená křídla jednoho bloku. Po trámech několika místy vedou zbytky elektrického vedení, zřejmě šlo o improvizované osvětlení. Stáří je odhadováno buď na dobu ghetta, nebo dobu komunismu. V prostoru na krajích (tam, co končí střecha) se často dají nalézt staré předměty. Bylo tomu tak i nyní, neměli jsme ale dost času, a tak se naše kořist zúžila jen na pár střepeň a dvě čísla nějakého komunistického časopisu. Znamky po osídlení z doby ghetta – mimo kresby a osvětlení, u kterých jsme si nebyli jisti, zda z této doby pochází – jsme nenašli.

Amos Didunyk, 19 let

Dům pana Smutného

Do domu pana Smutného jsme se chtěli dostat proto, že nám pan Smutný říkal, že tam za doby ghetta žily děti. Abychom se tam dostali, nebylo třeba žádné povolení ani nic podobného, prostě jsme jen kontaktovali pana Smutného a ten nám otevřel dveře od domu klíči. Pan Smutný nám tam povídal o různých místech a částech svého domu, jako třeba co tam za doby ghetta bylo a k čemu to sloužilo. Také nám ukazoval staré fotky některých míst, na která jsme se potom šli podívat, jak vypadají dnes. Podívali jsme se tam na dvůr, dovnitř do domu, do sklepa a na půdu. Dohromady jsme tam byli asi 3/4 hodiny. Mezi nejzajímavější věci, co jsme tam viděli, patřily určitě staré malby na dvoře, nápisy na trámech nebo nálezy z půdy, v nichž bylo spousta zajímavých věcí, jako např. šavle z 1. republiky. Zvenčí tento sice vypadá nově, ale ve sklepě nebo na půdě nebo i na obyčejně používaném dvoře se dá najít spousta zajímavých věcí, které se dochovaly z doby ghetta nebo i z dřívější doby.

Oliver Hajný, 12 let

Podkroví domova Kamarád (Boženy Němcové 112)

Na toto podkroví jsme se chtěli dostat, protože se zde za doby ghetta psal časopis Kamarád. A také jsme se sem dostali. Zazvonili jsme. Paní byla milá a řekla, že se na podkroví můžeme podívat. Vypadalo to zde zanedbaně, byla zde špína a celé to tady bylo obrovské. Prostor byl velký asi 20 krát 20 metrů. Našli jsme zde vyryté Davidovy hvězdy na bílých omítnutých stěnách a můj dojem byl, že jsme sem chodili zbytečně, protože to vypadalo už celé prohledané a uklizené a snad i zdokumentované. Je ale možné, že to nikdo písemně nezdokumentoval a tudíž by naše návštěva byla přínosná.

Viktor Komárek, 12 let

Biologický průzkum

Úvod

Terezín je znám především svou minulostí, hlavně událostmi z druhé světové války, při které zde byli vězněni Židé. Zvláštností Terezína jsou i obranné valy sloužící k obraně města, a to zvýšením vodní hladiny kanálu, který se nachází uprostřed valu.

Tyto valy nejenže umožňují ptákům nalézt přirozené hnízdiště, ale poskytují i stavební materiál pro stavbu hnízd ve městě, to znamená, že by se jak ve valech, tak i ve městě mohla nalézat spousta živočichů. A proto jsme se rozhodli tato místa prozkoumat.

Cíle

Náš hlavní cíl byl zjistit, jací živočichové se v Terezíně vyskytují. To jsme chtěli provést prostřednictvím ornitologického a batrachologického průzkumu ve valech a ornitologického průzkumu ve městě. Tímto způsobem jsme chtěli ukázat Terezín z hlediska biologie. Dále jsme chtěli provést radiační průzkum města a několika valů pro japonský projekt Safecast, který se snaží o změření radiace po celém světě.

Metodika

a) Ornitologický průzkum

Výzkumné pomůcky: Stativový dalekohled, kapesní binokulární dalekohled, mapa.

Stupně průkaznosti hnízdění:

- A - neprokázané hnízdění
- B - možné hnízdění
- C - pravděpodobné hnízdění
- D - prokázané hnízdění

A1 - Druh viděn, jde však o nehnízdícího ptáka (migrující)

B1 - Druh viděn ve vhodné hnízdní době a ve vhodném hnízdním prostředí

B2 - Zpívající samec ve vhodném hnízdním prostředí a ve vhodné hnízdní době

C1 - Viděný pár ve vhodném hnízdním prostředí a vhodné hnízdní době

C2 - Pozorování toku, imponování nebo páření

C3 - Dospělí vidění při stavbě hnízda nebo dlabání hnízdní dutiny

D1 - Nález starého hnízda nebo úlomky skořápek

D2 - Nález hnízda s vejci nebo vylíhlými mláďaty

D3 – Lov potravy

Metodika pro výzkum ve městě:

Na začátek jsme si vybrali deset objektů, které by mohly reprezentovat rozložení ptactva ve městě. V našem seznamu byly dva parky a sedm náhodně rozložených bloků domů.

Když přijdeme k pozorovanému objektu (blok domů, či park), postavíme si k jedné straně stativový dalekohled a jeden, předem určený, člen pozoruje stativovým dalekohledem střechu a okolí nad pozorovaným objektem.

Zbývají dva členové obcházejí zkoumaný objekt a po dobu 10 – 15 minut objekt zkoumají ze všech stran. Poté se všichni členové sejdou a sečtou svá pozorování.

Metodika pro výzkum v ochranných valech:

Když vejde do předem vybraného valu, jdeme valem dále předem určenou cestou. Cestou pozorujeme a posloucháme. Pozorování okamžitě zapisujeme. Po východu z valu všechna pozorování sečteme.

b) Batrochologický průzkum

Poté, co přijdeme do valu, vytyčíme si území, ve kterém budeme provádět batrochologický průzkum. Poté za ticha posloucháme, zdali neuslyšíme kvákání žab. Poté zvuk určíme a vydáme se k místu, kde se zvuk ozýval. Pokud nalezneme žabu, která vydávala kvákavý zvuk, tak ji určíme. Pokud uslyšíme pouze zvuk, určíme ho a napíšeme ho do samostatné kolonky hlasů. Pokud nalezneme žabu, která nevydávala zvuk, určíme ji podle určovacího klíče.

Jakub Fojtík, 14 let

Výsledky

8. 6. 2016

Nejprve jsme se ve středu 8. 6. 2016 vydali zkoumat devět předem vybraných bloků domů (mapa viz přílohy).

Muzeum ghetta v Terezíně. Bylo 9:30. Teplota se pohybovala okolo 19°C. Jasná obloha. Budovu jsme si rozdělili do čtyř sektorů – a), b), c), d).

jméno:	počet:	hnízdění kategorie:
a)		
hrdlička zahradní	1	B1
straka obecná	2	A1
holub domácí	6	B1
b)		
hrdlička zahradní	1	B1
vrabec domácí	2	B2
holub domácí	5	B1
c)		
vrabec domácí	1	B1
holub domácí	2	B1
d)		
kos černý	5	B1, B2
holub domácí	2	B1
vrabec domácí	2	B2
rehek domácí	2	B1

Celkem jsme vypočetovali:

hrdlička zahradní	2	B1
straka obecná	2	A1
holub domácí	15	B1
kos černý	5	B1, B2
rehek domácí	2	B1
vrabec domácí	5	B1, B2

Druhá budova byla severně od kostela. Teplota se pohybovala okolo 20°C. Bylo 10:00 a obloha byla jasná. Budovu jsme si rozdělili na tři sektory:

a)		
hrdlička zahradní	1	B1
vrabec domácí	2	B1
holub domácí	4	B1 + D2
b)		
holub domácí	2	B1
vrabec domácí	2	B1
c)		
holub domácí	4	B1
vrabec domácí	2	B1

Celkem jsme vyzozorovali:

hrdlička zahradní	1	B1
holub domácí	8	B1 + D2
vrabec domácí	6	B1

Obchod. Bylo 10:15. Teplota se pohybovala okolo 20°C. Bylo jasno. Budovu jsme si rozdělili na čtyři sektory:

a)		
jiříčka obecná	16	D3 + 36x D2
vrabec domácí	7	B1 + B2
rorýs obecný	2	D3 + 2x D2
b)		
jiříčka obecná	2	D3
c)		
-----		
d)		
jiříčka obecná	4	D3 + 16x D2
rorýs obecný	2	D3

Celkem jsme vyzozorovali

jiříčka obecná	12	D3 + 52x D2
vrabec domácí	7	B1 + B2
rorýs obecný	4	D3 + 2x D2

Kostel, který se nachází na náměstí. Bylo 10:50. Teplota se pohybovala okolo 25 °C. Bylo jasno.

kos černý	3	B1
holub domácí	9	B1
vrabec domácí	1	B1
holub hřivnáč	3	B1
rehek domácí	1	B1
jiříčka obecná	1	D3

Budova na jižní straně od kostela. Bylo 12:45. Teplota se pohybovala okolo 26°C. Bylo jasno. Budovu jsme si rozdělili na tři sektory:

a)		
holub domácí	3	B1
kos černý	1	B1
vrabec domácí	1	B1
b)		
vrabec domácí	1	B1
rehek domácí	2	B1
c)		
kos černý	1	B1
holub domácí	1	B1
holub hřivnáč	2	B1

Celkem jsme vypočetovali:

holub domácí	3	B1
holub hřivnáč	2	B1
kos černý	2	B1
vrabec domácí	2	B1
rehek domácí	2	B

Jihozápad od muzea. Bylo 13:20. Teplota se pohybovala okolo 28°C. Bylo jasno. Budovu jsme si rozdělili na čtyři sektory:

a)		
jiříčka obecná	4	D3 + 7x D2
b)		
jiříčka obecná	2	D3 + 2x D2
c)		
kos černý	1	B2
vrabec domácí	1	B2
jiříčka obecná	2	D3 + 2x D2
d)		
jiříčka obecná	2	D3 + 2x D2

Celkem jsme vypočetovali:

jiříčka obecná	10	D3 + 13x D2
kos černý	1	B2
vrabec domácí	1	B2

Blok domů na jihozápadě od třetí budovy. Bylo 15:30. Teplota se pohybovala okolo 24 °C. Obloha byla jasná.

Celkem jsme vyzpozorovali:

jiříčka obecná	5	D3 + 2x D2
hrdlička zahradní	2	B1
kos černý	2	B2
holub hřivnáč	2	B1

Budova na západní straně šestého bloku.

Teplota se pohybovala okolo 20 °C. Bylo 16:02 a obloha byla jasná.

Vyzpozorovali jsme:

jiříčka obecná	3	D3 + 3x D2
holub domácí	8	B1
vlaštovka obecná	2	D3

Park, který se nacházel východně od prvního objektu. Bylo 16:45. Slunce bylo mírně pod mrakem a schylovalo se k dešti.

Vyzpozorovali jsme:

holub hřivnáč	2	B1
vrabec domácí	4	B2
kos černý	3	B1
hrdlička zahradní	2	B1

9. 6. 2016

Dnes jsme se poprvé vydali do valů – ochranných příkopů Terezína.

Jako první zkoumaný val jsme si vybrali ten, který je v jihovýchodním cípu Terezína (na mapě označený žlutou barvou – viz přílohy). Na začátku průzkumu bylo 6:10 a kolem 10°C. Vegetace byla nízká, dobře posekaná.

Viděli jsme:

rorýs obecný	mnoho	D3
kos černý	1	B1
bažant obecný ³	1	B1

Slyšeli jsme:

rorýs obecný	mnoho	
kos černý	1	B2
skokan skřehotavý	6	

Náš průzkum skončil v 6:50.

V 8:30 jsme se vydali do valu, který začínal u valu zkoumaného ráno a končil u Bohušovické brány (tento val je označený zeleně). Bylo kolem 15°C. Vegetace v tomto valu se střídala. V jednom úseku cesty byla vegetace vyšší a podmáčená. Ve druhém zase vysoká a podmáčená pouze v okolí kanálu. V dalším úseku byla vegetace nízká a kanál se nerozléval.

Viděli jsme:			
rorýs obecný	mnoho		D3
kos černý	2	C1	
vrabec domácí	2	B1	
sojka obecná	3	B1	
skokan zelený	4		
skokan skřehotavý	1		

Slyšeli jsme:			
žluna zelená	1	B2	
budníček menší	2	B2	
kos černý	3	B2	
vrabec domácí	3	B2	
pěnkava obecná	1	B2	
rorýs obecný	mnoho		
strnad obecný	1	B2	
skokan skřehotavý	2		

13. 6. 2016

V pondělí 13. 6. 2016 jsme šli v 14:49 do Vrchlabských kasáren pozorovat ptactvo. Bylo cca 22 °C.

Vypozorovali jsme:			
rehek domácí	3	C1 + B1 + D2	
kos černý	3	B2	
vrabec	2	B2	
pěnkava obecná	2	B2	
holub domácí	3	B1	
sýkora koňadra	2	B2	

14. 6. 2016

V 9:30 za slunného dne jsme prozkoumali val, který začíná u Bohušovické brány a končí u hřiště (na mapě označen červenou barvou). Souběžně s ornitologickým a batrochologickým průzkumem jsme zde prováděli radiační měření. Bylo kolem 15°C. Vegetace byla vesměs po kolena vysoká tráva, ale na konci valu byl hustý porost kopřiv.

Viděli jsme:			
kachna divoká	2	C1	
rehek domácí	1	D1	
pěnkava obecná	2	B2	
kos černý	1	B2	
budníček menší	2	B2	
bažant obecný	1	B2	
žluna zelená	1	B1	

Tento den v 10:36 jsme šli do valu na východní straně Terezína (tento val je na mapě označen modrou barvou). V tomto valu jsme prováděli souběžně s ornitologickým a batrochologickým průzkumem i radiační měření. Teplota se pohybovala okolo 15°C. Bylo mírně pod mrakem. V tomto valu byla vegetace na nějakých místech vysoká po kolena a někde po kotníky. Kolem kanálu protékajícího středem valu se občas nacházely rákosinové porosty.

Viděli jsme:		
holub domácí	7	C1 + B1
Skokan zelený	4	
Ještěrka obecná ¹⁴	2	
hnízdo; z hnízda byla slyšet neznámá mláďata		1 - uvnitř rákosin

Slyšeli jsme:		
vrabec domácí	2	B2

Ještě ten samý den jsme prozkoumali park u Bohušovické brány (na mapě označený číslicí 10). Na začátku průzkumu bylo 12:35 a bylo kolem 15°C, lehce pod mrakem. Průzkum skončil ve 12:54.

Viděli jsme:		
rehek domácí	4	B1
holub hřivnáč	2	B1
kos černý	2	B1
brhlík lesní	1	B1
konipas bílý	1	A1

Slyšeli jsme:		
kos černý	2	B1
holub hřivnáč	1	B1

V 17:31 jsme se vydali do valu, který chrání Terezín ze západní strany (na mapě označen fialovou barvou). Bylo slunečno a okolo 20°C.

Viděli jsme:		
holub domácí	1	B1
jiříčka obecná	2	D3
kachna divoká	2	C1
skokan zelený	1	
ještěrka obecná	1	

Slyšeli jsme:		
holub hřivnáč	2	B2
pěnkava obecná	2	B2
strnad obecný	1	B2
skokan skřehotavý	1	

15. 6. 2016

V 15:42 jsme se vydali do valu, který je na severní straně Terezína (na mapě je označen hnědou barvou). Bylo slunečno okolo 18°C.

Viděli jsme:		
kachna divoká	3	C1 + B1

konipas bílý	2	B1
rehek domácí	3	B1
skokan skřehotavý	2	
skokan zelený	1	

Slyšeli jsme:

pěnkava obecná	3	B2
kos černý	4	B2
vrabec domácí	3	B2
sýkora koňadra	3	B2
poštolka obecná	1	B2
strnad obecný	1	B2
budníček menší	2	B2
skokan skřehotavý	1	

bažant obecný (<i>phasianus colchicus</i>)	rehek domácí (<i>phoenicurus ochruros</i>)
brhlík lesní (<i>sitta europea</i>)	rorýs obecný (<i>apus apus</i>)
budníček menší (<i>phylloscopus collybita</i>)	straka obecná (<i>pica pica</i>)
holub domácí (<i>columba livia f. domestica</i>)	strnad obecný (<i>emberiza citrinella</i>)
holub hřivnáč (<i>Columba palumbus</i>)	sýkora koňadra (<i>parus major</i>)
hrdlička zahradní (<i>streptopelia decaocto</i>)	vlaštovka obecná (<i>hirundo rustica</i>)
jiříčka obecná (<i>delichon urbica</i>)	vrabec domácí (<i>passer domesticus</i>)
kachna divoká (<i>anas platyrhynchos</i>)	žluna zelená (<i>picus viridis</i>)
konipas bílý (<i>motacilla alba</i>)	skokan skřehotavý (<i>pelophylax ridibundus</i>)
kos černý (<i>turdus merula</i>)	skokan zelený (<i>pelophylax esculentus</i>)
poštolka obecná (<i>falco tinnuculus</i>)	

Závěr

Zaznamenali jsme: 19 druhů ptáků a 2 druhy žab. Celkem jsme zaznamenali 392 jednotlivých exemplářů ptáků a 27 žab. Objekt ve městě s největší biodiverzitou je první objekt. Myslíme si, že je to proto, že hned vedle této budovy se nachází park. Otázkou však je, proč jsme v parku neviděli stejný či větší počet druhů. Myslíme si, že výskyt ovlivnila jednak hlavní silnice směrem na Prahu a taky aktuální počasí (bylo pod mrakem a schylovalo se k dešti).

Nejzajímavější objekt byl blok domů na jižní straně náměstí (objekt číslo 3). Na čelní straně (k náměstí) se nacházelo 32 hnízd jiříčky obecné. Na straně vedlejší se nacházelo 16 hnízd. To znamená, že se na budově nacházelo celkem 52 hnízd jiříčky obecné. To jsme si odůvodnili vhodnými stavebními materiály na stavbu hnízd, které se nacházejí ve valech obepínajících Terezín. Polohu hnízd (směrem k náměstí) jsme si odůvodnili přítomností fontány na náměstí, která láká mouchy a ty poté slouží jako potrava pro jiříčky obecné. Myslíme, že další faktor ovlivňující přítomnost hnízd je ten, že se hnízda nalézají na severní straně budovy, to znamená, že na hnízda v poledních hodinách při největším vedru nesvítí slunce.

Objekt ve městě s nejmenším počtem druhů byl šestý objekt, to si nijak neumíme zdůvodnit.

Val s největší biodiverzitou je val na jižní straně Terezína (zelená). Může to být tím, že za tímto valem se nalézá množství lesů a travnatých oblastí, které mohou ptáci využívat k lovu potravy, která se ve valu nemusí nalézat, a můžou je využívat na lepší úkryt.

Val s druhou největší biodiverzitou je val na severní straně Terezína (hnědá). To jsme si odůvodnili přítomností polí a travnatých oblastí za severními hranicemi Terezína. Naopak

dva valy s pouhými pěti druhy se nachází na východní straně, kudy vede silnice.

Konečná zjištění:

- Ptáci využívají půdu ve valech na stavbu hnízd ve městě.
- Ptáci nepotřebují pouze val, ve kterém by mohli zahnízdit, ale i vhodné prostředí na lov, či ukrytí se okolo valu.

Měření radiace

Úvod

Měli jsme podezření, že se do Terezína přivážely všelijaké materiály, které by mohly zanechat nějaký nehmotný pozůstatek, proto jsme se rozhodli v Terezíně změřit radiaci, konkrétně gama záření.

Cíle

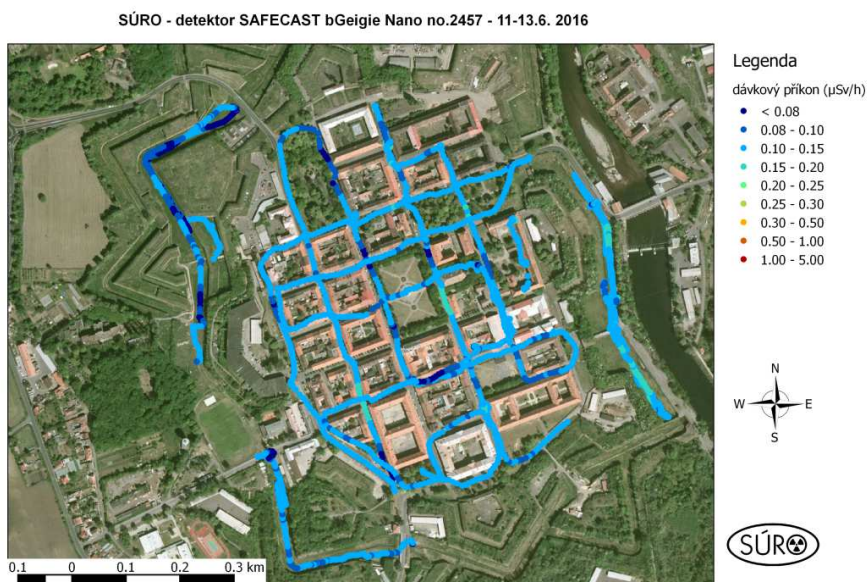
Náš hlavní cíl byl změřit radiaci ve všech ulicích Terezína a několika valech a tím se zapojit do japonského projektu Safecast, který se snaží o změření radiace po celém světě.

Metodika

Jako první vyplníme všechny kolonky listu potřebného pro začátek výzkumu, kde se nacházejí základní informace o výzkumu. Papír si můžete prohlédnout v příloze. Poté se přístroj na měření radiace Safecast zapne (jak Safecast vypadá, můžete zjistit v příloze), vloží se do batohu, kde se s ním během mapování již nesmí hýbat. Poté se můžeme dát do pohybu, protože Safecast sám sbírá data. Tato data se pak sečtou a přidají se na mapu celého světa, která je online přístupná na webu Safecast projektu.

Výsledky

Prošli jsme všechny ulice a tři vally, takže vše, co jsme chtěli. Mapu prozkoumaného území si můžete prohlédnout zde. Výsledky ze všech měření byly podobné jako ve všech ostatních městech a nepřesahovaly normu určenou pro bydlení, to znamená, že žádný zajímavý objev jsme neučinili. Další mapy si můžete prohlédnout v příloze.

Závěr

Prošli jsme vše, co jsme chtěli. Všechna měření se pohybují v normě a místa s největší radiací se nacházejí v jihovýchodním cípu Terezína, na silnici východně vedle náměstí a v jihozápadní části města. Všechna data jsou přepsána do map a předána webu projektu Safecast.

Použitá literatura

BROD Toman

Ještě že člověk neví, co ho čeká, Života běh mezi roky 1929-1989
Academia, 2007

KASPEROVÁ Dana

Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín
Humanitas, 2010

KRAUS Michal

Deník
Kvartus, 2012

KŘÍŽKOVÁ Marie Rút

Je mojí vlastí hradba ghett?
Aventinum, 1995

LUSTIG Arnošt

Zpověď
MuliSONic, 2008

MAKAROVA Elena

Pevnost nad propastí Já děcko bloudící? Děti a učitelé v terezínském ghettu
Bergman, 2009

WEISSOVÁ Helga

Deník, příběh dívky, která přežila holocaust
Jota, 2012

WONSCHICKOVÁ Hannelore Brenner

Děvčata z pokoje 28, Přátelství naděje a přežití v Terezíně
Barrister a Principal, 2011

Židovské muzeum Praha

Židé dějiny a kultura
Židovské muzeum Praha, 2007